σύζυγοι είναι και οι δύο δημόσιοι υπάλληλοι, την εισφορά οφείλει κατά πρώτο λόγο να καταβάλλει ο δημόσιος οργανισμός στον οποίο εργάζεται ο σύζυγος, ενώ ο δημόσιος οργανισμός στον οποίο εργάζεται η σύζυγος οφείλει να καταβάλλει την εισφορά μόνο καθόσο δεν έχει συμπληρωθεί το ανώτατο όριο από τις εισφορές οι οποίες έχουν καταβληθεί για λογαριασμό του συζύγου,

αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, αρχή που θέτει το άρθρο 119 της Συνθήκης, καθόσο οι διαφορές που απορρέουν από το σύστημα αυτό μεταξύ του ακαθάριστου μισθού γυναίκας δημοσίου υπαλλήλου, παντρεμένης με δημόσιο υπάλληλο, και του μισθού άνδρα δημοσίου υπαλλήλου προσδιορίζουν άμεσα τον υπολογισμό άλλων οφελών που εξαρτώνται από το μισθό, όπως είναι οι αποζημιώσεις λόγω εξόδου από την υπηρεσία, τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα και οι πιστωτικές διευκολύνσεις.

Στην υπόθεση 23/83,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Centrale Raad van Beroep της Ουτρέχτης προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία το εν λόγω δικαστήριο ζητεί, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του μεταξύ

W. G. M. Liefting και λοιπών

και

Directie van het Academisch Ziekenhuis bij de Universiteit van Amsterdam και λοιπών,

την έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους Mackenzie Stuart, πρόεδρο, T. Koopmans, K. Bahlmann και Y. Galmot, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, A. O'Keeffe, G. Bosco, O. Due και U. Everling, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Sir Gordon Slynn
γραμματέας: P. Heim

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, η εξέλιξη της διαδικασίας και οι παρατηρήσεις που κατατέθηκαν δυνάμει του άρθρου 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ συνοψίζονται ως εξής:

I — Πραγματικά περιστατικά και έγγραφη διαδικασία

Οι εφεσείουσες στην κύρια δίκη είναι όλες δημόσιοι υπάλληλοι. Είναι έγγαμες και οι σύζυγοί τους είναι επίσης δημόσιοι υπάλληλοι. Οι δημόσιοι υπάλληλοι υπάγονται σε δύο συνταξιοδοτικά συστήματα, εν προκειμένω στον Algemene Ouderdomswet (AOW) (νόμο περί γενικής ασφαλίσεως γήρατος) και τον Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW) (νόμο περί γενικού συστήματος συντάξεων χηρείας και συντάξεως ορφανών), που προβλέπουν ένα γενικό σύστημα συντάξεων για τους κατοίκους των Κάτω Χωρών, καθώς και τον Algemene Burgerlijke Pensioenwet (ABPW) (γενικό νόμο περί πολιτικών συντάξεων), που ρυθμίζει το συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων.

Ο AOW του 1957 προβλέπει ένα γενικό συνταξιοδοτικό σύστημα υπέρ όλων των Ολλανδών που έχουν συμπληρώσει το 65ο έτος. Παρόλο που το γενικό σύστημα ασφάλισης γήρατος προοριζόταν καταρχήν γι' αυτούς που σε ηλικία 65 ετών δεν δικαιούνταν καμιά ή δικαιούνταν πενιχρή μόνο σύνταξη, για την ευχερέστερη εφαρμογή του ο AOW περιβλήθηκε με χαρακτηριστικά εθνικής ασφάλισης. Στις περιπτώσεις που υπήρχε ήδη ένα καλό συνταξιοδοτικό σύστημα, κρίθηκε δίκαιο να γίνει μερική συγχώνευση του δικαιώματος για παροχές βάσει του AOW με δικαίωμα για παροχές βάσει του υφιστάμενου ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος.

Επειδή το Δημόσιο είχε ήδη προβλέψει πλήρη ασφάλιση γήρατος για τους υπαλλήλους του — αρχικά επρόκειτο για το νόμο περί συντάξεων του 1922 και σήμερα πρόκειται για τον ABPW — η απεριόριστη σώρευση του AOW και των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων θα είχε ως συνέπεια, σε πολλές περιπτώσεις, οι συντάξεις να υπερβαίνουν τις αποδοχές από την ενεργό υπηρεσία πριν από τη συνταξιοδότηση.

Για να αποφευχθεί επομένως οιαδήποτε σώρευση συντάξεων, ο ABPW προβλέπει ότι ένα μέρος της γενικής σύνταξης γήρατος θεωρείται ότι αποτελεί τμήμα της σύνταξης του δημοσίου υπαλλήλου. Το τμήμα αυτό, που ονομάζεται «συγχώνευση», είναι τμήμα της γενικής σύνταξης γήρατος που απονέμεται λόγω υπηρεσίας στο Δημόσιο.

Ο συνταξιούχος δημόσιος υπάλληλος λαμβάνει επομένως γενικά μόνο ένα μέρος της σύνταξης δυνάμει του AOW ή του AWW. Βάσει του άρθρου Ν 9 του ABPW, οι εισφορές καταβάλλονται από την αρχή στην οποία απασχολείται ο δημόσιος υπάλληλος· το άρθρο αυτό επιβάλλει την υποχρέωση στη δημόσια αρχή να καταβάλλει τις εισφορές τις οποίες κατά πρώτο λόγο οφείλει ο δημόσιος υπάλληλος. Το καταβαλλόμενο αυτό ποσό ονομάζεται «αντιστάθμισμα».

Σύμφωνα με τον AOW και τον AWW, το ζεύγος των συζύγων θεωρείται ως ενότητα, τόσο ως προς τις παροχές, όσο και ως προς

τις εισφορές. Επί του συνόλου των δύο μισθών καταβάλλεται μία μόνο εισφορά. Τα ποσά του καταβάλλονται ως εισφορές δεν υπερβαίνουν ένα ορισμένο ανώτατο όριο. Αν η δημόσια αρχή καταβάλλει εκ μέρους του υπαλλήλου μεγαλύτερο ποσό από αυτό που έχει καθοριστεί ως ανώτατο όριο, το υπερβάλλον (που αποκαλείται «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος») επιστρέφεται από την εφορία όχι στη σχετική δημόσια αρχή που το κατέβαλε αλλά στους ενδιαφερόμενους υπαλλήλους. Η επιστροφή αυτή αποτελεί προφανώς χρηματικό όφελος για το δημόσιο υπάλληλο για τον οποίο η δημόσια αρχή καταβάλλει συνεχώς τις εισφορές.

Ωφελούμενοι από το υπερβάλλον του αντισταθμίσματος ήσαν κυρίως οι δημόσιοι υπάλληλοι που εργάζονταν συγχρόνως σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, καθεμιά από τις οποίες κατέβαλλε χωριστά εισφορές βάσει του AOW και του AWW, και οι γυναίκες σύζυγοι δημοσίων υπαλλήλων οι οποίες εργάζονται σε άλλη δημόσια υπηρεσία από ό,τι οι σύζυγοί τους, εφόσον οι δημόσιες υπηρεσίες κατέβαλλαν χωριστά εισφορές που το σύνολό τους για τους δύο συζύγους υπερέβαινε το ανώτατο όριο.

Το 1972 και 1973 θεσπίστηκαν ορισμένοι κανόνες για να τεθεί τέρμα στο λεγόμενο «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος». Πρόκειται για τον «Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten» (νόμο περί ορισμένων κοινών διατάξεων που αφορούν τους νόμους για τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων), το «Uitvoeringsbesluit beperking meervoudige overneming premie AOW/AWW» (βασιλικό εκτελεστικό διάταγμα για τον περιορισμό της πολλαπλής είσπραξης εισφορών βάσει του AOW/AWW) και για διάφορες εκτελεστικές διατάξεις. Το σύνολο των διατάξεων αυτών δημιούργησε ένα διοικητικό σύστημα με το οποίο οι διάφορες δημόσιες υπηρεσίες ενημερώνονται αμοιβαία για τη χωριστή καταβολή εισφορών για τον ίδιο δημόσιο υπάλληλο ή, κατά περίπτωση, για το ίδιο συζυγικό ζεύγος. Αν με την καταβολή εισφορών επί του ενός μισθού εξαντλείται το ανώτατο όριο, για το δεύτερο μισθό δεν καταβάλλονται πλέον εισφορές.

Οι εφεσείουσες στην κύρια δίκη άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Ambtenarengerecht του Άμστερνταμ, του Arnhem, του 's-Hertogenbosch και της Ουτρέχτης, με τις οποίες υποστήριζαν ότι το «αντιστάθμισμα» και το «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος» αποτελούν αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119 και συνεπώς η κατάργηση της καταβολής του «υπερβάλλοντος του αντισταθμίσματος» αντιβαίνει στο άρθρο 119, διότι θίγονται σοβαρά οι εισφορές που οφείλονται για την έγγαμη δημόσιο υπάλληλο.

Οι προσφυγές τους απορρίφθηκαν στον πρώτο βαθμό. Άσκησαν έφεση ενώπιον του Centrale Raad van Beroep της Ουτρέχτης, το οποίο, με Διάταξη της 20ής Ιανουαρίου 1983, υπέβαλε στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης, τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1. Έχει ο όρος "αμοιβή" του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ την έννοια ότι καλύπτει και το "αντιστάθμισμα" ή ενδεχομένως το ποσό που αποκαλείται "υπερβάλλον του αντισταθμίσματος", το οποίο κατέβαλλαν άλλοτε στην εφορία, ενώ τώρα δεν έχουν πλέον την υποχρέωση αυτή, οι δημόσιες αρχές υπό την ιδιότητα τους ως εργοδοτών και το οποίο υπερέβαινε το ανώτατο ποσό των εισφορών που οφείλονται βάσει του AOW και του AWW;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, έχει το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ την έννοια ότι αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, αρχή που θεσπίζεται στο ίδιο αυτό άρθρο 119, το σύστημα που ισχύει στις Κάτω Χώρες και βασίζεται στον "Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten" (νόμο περί ορισμένων κοινών διατάξεων που αφορούν τους νόμους για τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων), σύμφωνα με το οποίο, στις περιπτώσεις που το σύνολο των εισφορών που οφείλονται βάσει του AOW και του AWW για δύο συζύγους

δημόσιους υπαλλήλους υπερβαίνει το ανώτατο όριο των οφειλόμενων εισφορών, οι εισφορές καταβάλλονται καταρχήν από την αρχή στην οποία εργάζεται ο σύζυγος, ενώ η δημόσια αρχή στην οποία εργάζεται η σύζυγος δεν έχει υποχρέωση να καταβάλει παρά μόνο τη διαφορά που απαιτείται για τη συμπλήρωση του ανώτατου ορίου των οφειλόμενων εισφορών;»

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν δύο από τις εφεσείουσες στην κύρια δίκη, η W. G. M. Liefting, εκπροσωπούμενη από τον Duk, δικηγόρο Χάγης, και η W. A. van Plateringen-Doeksen, εκπροσωπούμενη από τον O. W. Brouwer, δικηγόρο Άμστερνταμ, η εφεσίβλητη στην κύρια δίκη, Directie van het Academisch Ziekenhuis bij de Universiteit van Amsterdam (διεύθυνση του πανεπιστημιακού νοσοκομείου του Άμστερνταμ), εκπροσωπούμενη από τον H. D. M. Mulder, δικηγόρο Ρότερνταμ, η ολλανδική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. Verkade, γενικό γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από το νομικό της σύμβουλο M. Beschel, επικουρούμενο από το δικηγόρο Βρυξελλών F. Herbert.

Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

Επί του *πρώτου ερωτήματος*, η εφεσείουσα στην κύρια δίκη Liefting υποστηρίζει ότι ένα χρηματικό ποσό το οποίο αντισταθμίζει το μειωμένο συνταξιοδοτικό δικαίωμα και το οποίο ο εργοδότης καταβάλλει άμεσα ή έμμεσα στον εργαζόμενο, εν προκειμένω σε δημόσιο υπάλληλο, συγχρόνως ή σχεδόν συγχρόνως με το υπόλοιπο του μισθού, συνιστά πραγματικό μισθό τόσο από άποψη μισθολογική όσο και έναντι των κοινωνικών ασφαλίσεων και της εφορίας.

Η εισφορά AOW/AWW είναι εισφορά κοινωνικής ασφάλισης, η οποία αποτελεί για τους υπαλλήλους αυτό που συνηθίζεται να ονομάζεται εισφορά του μισθωτού. Όπως ακριβώς ο φόρος μισθωτών υπηρεσιών, η εισφορά αυτή παρακρατείται στην πηγή και ο εργοδότης την καταβάλλει στην εφορία η οποία είναι επιφορτισμένη με την είσπραξη τόσο των φόρων μισθωτών υπηρεσιών όσο και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Η εισφορά AOW/AWW αποτελεί επομένως αναπόσπαστο τμήμα του μισθού. Θα είχε σημασία κάποιος παραλληλισμός ανάμεσα στην παρούσα υπόθεση και την υπόθεση 69/80, Worringham και Humphreys, Συλλογή 1981, σ. 767, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι

«... η εισφορά που καταβάλλει ο εργοδότης σε ένα σύστημα συνταξιοδοτήσεως, επ' ονόματι υπαλλήλων, διά της προσθήκης ενός ποσού επί του ακαθαρίστου μισθού, το οποίο, επομένως, βοηθά στον προσδιορισμό του ύψους του εν λόγω μισθού, αποτελεί "αμοιβή" κατά την έννοια του άρθρου 119, εδάφιο 2, της Συνθήκης ΕΟΚ».

Ως προς την ουσία, η κατάσταση στην προκειμένη περίπτωση δεν διαφέρει από την κατάσταση στην οποία η δημόσια αρχή θα επαύξανε το μισθό των δημόσιων υπαλλήλων κατά το ποσό της εισφοράς που προβλέπει ο AOW (και η οποία καταρχήν βαρύνει το μισθωτό) και κατόπιν θα παρακρατούσε το ποσό της εισφοράς επί του μισθού, εφόσον βεβαίως η αύξηση αυτή του μισθού που αντιστοιχεί στην παρακράτηση δεν θα ίσχυε για τις γυναίκες δημόσιους υπαλλήλους για τις οποίες αποφεύγεται σήμερα το «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος». Η κατάσταση που επικρατεί στις Κάτω Χώρες αντιστοιχεί ουσιαστικά με την κατάσταση που αφορά η παραπάνω απόφαση.

Το ιστορικό της εν λόγω νομοθεσίας δείχνει ότι το «αντιστάθμισμα» είχε χορηγηθεί τότε, προκειμένου να αποφευχθεί

οιαδήποτε ζημία για τους ενδιαφερόμενους υπαλλήλους. Στη συνέχεια το «αντιστάθμισμα» καταργήθηκε, διότι το δικαίωμα καταβολής παροχής δυνάμει του AOW «ενσωματωμένης» στις συντάξεις μπορούσε να αποκτηθεί χωρίς να καταβληθούν οι εισφορές στο σύνολό τους.

Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ενδιαφερόμενες γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι παντρεύονται με μη δημόσιο υπάλληλο αποδεικνύουν ότι το αντιστάθμισμα είχε σαφώς χαρακτήρα «αμοιβής». Σε περίπτωση που ο σύζυγος μη δημόσιος υπάλληλος όφειλε να καταβάλει την ανώτατη εισφορά λόγω της εργασίας του, διατηρούσε βέβαια δικαίωμα για επιστροφή, το ποσό της οποίας αποτελούσε τμήμα του διαθέσιμου εισοδήματος.

Οι εφεσείουσες στην κυρία δίκη θεωρούν ότι, λόγω του αντικειμένου της εν λόγω νομοθεσίας, οι εισφορές δυνάμει του AOW και του AWW αποτελούν εισφορές που οφείλει ο μισθωτός και κατά συνέπεια αποτελούν αυτόματα τμήμα των αποδοχών του ενδιαφερόμενου μισθωτού. Η μόνη διαφορά που υπάρχει επί του σημείου αυτού μεταξύ της δημόσιας αρχής και των εργοδοτών του ιδιωτικού τομέα έγκειται στο γεγονός ότι για τους εργαζόμενους στο δημόσιο τομέα η εισφορά δυνάμει του AOW και του AWW δεν ενσωματώνεται στα μισθολογικά κλιμάκια και κατά συνέπεια οι δημόσιες αρχές βαρύνονται κατά κυριολεξία με την εισφορά. Ο πραγματικός χαρακτήρας του ποσού με το οποίο βαρύνονται οι δημόσιες αρχές προκύπτει από τις ετήσιες μισθοδοτικές βεβαιώσεις που χορηγούνται στους δημόσιους υπαλλήλους, στις οποίες ορθώς προστίθενται επί του ποσού των αποδοχών οι εισφορές που καταβάλλουν οι δημόσιες αρχές.

Επί του *δευτέρου ερωτήματος*, η εφεσείουσα στην κύρια δίκη υποστηρίζει ότι, αν θεωρηθεί ότι το «αντιστάθμισμα» αποτελεί μέρος της αμοιβής, γίνεται σαφές ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες σε ορισμένες περιπτώσεις από άποψη αμοιβών. Δεδομένου ότι οι λίγοι εκείνοι δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι δεν εισπράττουν το αντιστάθμισμα ή οι οποίοι τουλάχιστον δεν το εισπράττουν εξ ολοκλήρου είναι γυναίκες (παντρεμένες με δημόσιους υπαλλήλους), το γεγονός ότι δεν υπάρχει διάκριση σε βάρος του συνόλου των γυναικών δεν παρεμποδίζει την εφαρμογή της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων.

Η διάκριση στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι απόρροια της εφαρμογής ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, όπως συνέβαινε στην υπόθεση 80/70, Defrenne, Recueil 1971 σ. 452, αλλά αντιμετωπίζεται μάλλον ως βελτίωση στο σύστημα του AOW. Δεν μπορεί να γίνει δεκτή ως βελτίωση μια άνιση μεταχείριση.

Η *van Plateringen-Doeksen* υποστηρίζει ότι η υπόθεση Defrenne I (υπόθεση 80/70, Recueil 1971, σ. 445) αφορούσε το ζήτημα κατά πόσο η έννοια «αμοιβή» που αναφέρεται στο άρθρο 119 καλύπτει επίσης, κατ' ορθή ερμηνεία, τη σύνταξη που αναγνωρίζεται στο πλαίσιο ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης που χρηματοδοτείται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών και από ενισχύσεις των κρατικών αρχών.

Αν ληφθεί υπόψη η υπόθεση αυτή, τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα περιλαμβάνονται στην έννοια «αμοιβή» του άρθρου 119 μόνο εφόσον το συνταξιοδοτικό δικαίωμα δεν απορρέει απευθείας από το νόμο αλλά από ρύθμιση που αφήνει κάποια ευχέρεια στα συμβαλλόμενα μέρη και είναι επομένως ιδιωτικής φύσης.

Η ρύθμιση στην προκειμένη περίπτωση διαφέρει αισθητά από τη ρύθμιση που αποτελούσε το αντικείμενο της υπόθεσης Defrenne I, διότι αφορά:

— την καταβολή εισφοράς και όχι τη χορήγηση παροχών (ή το δικαίωμα για παροχές)·

— εισφορά η οποία από το 1963 καταβάλλεται εξ ολοκλήρου από τον εργοδότη, ο οποίος τυχαίνει να είναι το Δημόσιο.

Στην περίπτωση αυτή το ζήτημα είναι εντελώς διαφορετικό, διότι πρόκειται για το αν η εισφορά του εργαζόμενου με την οποία επιβαρύνεται ο εργοδότης πρέπει να θεωρηθεί ως αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119. Στο ζήτημα αυτό το Δικαστήριο έχει δώσει καταφατική απάντηση στην υπόθεση Worringham και Humphreys, όπου έκρινε ότι η εισφορά που καταβάλλει ο εργοδότης για λογαριασμό του εργαζόμενου συνιστά αμοιβή υπό την έννοια του άρθρου 119. Πρόκειται για όφελος το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ως αμοιβή, διότι συνεπάγεται κάποια οικονομία για τον εργαζόμενο, ο οποίος δεν οφείλει να καταβάλει ο ίδιος την εισφορά του εργαζόμενου.

Η ρύθμιση που εξετάζεται στην παρούσα υπόθεση προβλέπει ότι η δημόσια αρχή αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει εισφορές βάσει του AOW/AWW υπό την ιδιότητά της ως εργοδότη, για λογαριασμό των δημοσίων υπαλλήλων και αποτελεί όφελος παρόμοιο με αυτό που αφορούσε η απόφαση εκείνη. Πράγματι, οι ακαθάριστες αποδοχές του δημόσιου υπαλλήλου προσαυξάνονται με το ποσό που καταβάλλουν για λογαριασμό του οι δημόσιες αρχές. Στις Κάτω Χώρες επίσης, ο ακαθάριστος μισθός λαμβάνεται υπόψη για τον καθορισμό, όπως στην υπόθεση Worringham και Humphreys, ορισμένων άλλων οφελών, όπως πχ. διευκολύνσεων για ενυπόθηκα και εγχειρόγραφα δάνεια. Επιπλέον η έγγαμη δημόσιος υπάλληλος χάνει ένα όφελος λόγω του ότι η υπό κρίση ρύθμιση κατάργησε πράγματι την επιστροφή των εισφορών ή το «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος».

Το γεγονός ότι η δημόσια αρχή, ως εργοδότης, επιβαρύνεται με τις εισφορές, δυνάμει ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, δεν σημαίνει ότι η καταβολή αυτή αποβάλλει το χαρακτήρα της ως αμοιβή.

Σύμφωνα με την απόφαση Garland κατά British Rail Engineering Ltd. (υπόθεση 12/81, Συλλογή 1981, σ. 359), δεν είναι αναγκαίο το όφελος από την εργασία να αντιστοιχεί σε συμβατική υποχρέωση. Αποφασιστικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η εργασία είναι αυτή που παρέχει στον εργαζόμενο δικαίωμα για οφέλη. Δεν έχει επομένως σημασία πού στηρίζεται το όφελος. Το μοναδικό σημείο που έχει σημασία είναι ότι λόγω της εργασίας η υποχρέωση εισφορών επιβαρύνει τις δημόσιες αρχές για λογαριασμό των υπαλλήλων τους.

Ως συμπέρασμα, η van Platerингen-Doeksen θεωρεί ότι το ποσό που καταβάλλουν οι ολλανδικές δημόσιες αρχές ως εισφορά εργαζόμενου βάσει του AOW/AWW για τους δημόσιους υπαλλήλους αποτελεί τμήμα των ακαθάριστων αποδοχών και περιλαμβάνεται έτσι στην αμοιβή, κατά την έννοια του άρθρου 119, ως κατά κυριολεξία μισθός. Εφόσον η ανάληψη του βάρους των εισφορών αντιπροσωπεύει εν πάση περιπτώσει ένα όφελος για το δημόσιο υπάλληλο και εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται για το θέμα αυτό, όπως προκύπτει από τα σχόλια της νομολογίας του Δικαστηρίου, καλύπτεται και από άλλες απόψεις επίσης από την έννοια της αμοιβής του άρθρου 119. Πράγματι, το όφελος καταβάλλεται απευθείας από τον εργοδότη και απορρέει επίσης απευθείας από την ιδιότητα του δημόσιου υπαλλήλου.

Επί του *δευτέρου ερωτήματος*, η εφεσείουσα στην κύρια δίκη θεωρεί ότι, σύμφωνα με την απόφαση Worringham και Humphreys, η ανισότητα μεταξύ των ακαθάριστων μισθών των ανδρών και των γυναικών εργαζομένων συνιστά διάκριση που αντιβαίνει στο άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Είναι προφανής ο σκοπός που επιδιώκεται με τη ρύθμιση που εφαρμόζουν οι δημόσιες αρχές: σε δεδομένη κατάσταση το ποσό των εισφορών που καταβάλλουν οι δημόσιες αρχές να ανταποκρίνεται άμεσα, στο

μέτρο του δυνατού, στο ποσό που τελικά οφείλουν οι δημόσιοι υπάλληλοι. Δεν είναι όμως δυνατό να επιτευχθεί ο στόχος αυτός με την πραγματοποίηση καταβολών για το σύζυγο και όχι, εν μέρει, για τη σύζυγο ή το αντίστροφο.

Οι δημόσιες αρχές βέβαια, ως εργοδότες, έχουν την ευχέρεια να μεταβάλλουν τις αποδοχές του δημόσιου υπαλλήλου με τη νομοθετική διαδικασία. Σήμερα όμως οι δημόσιες αρχές δεν μπορούν πλέον να ενεργούν ελεύθερα εισάγοντας διακρίσεις βάσει του φύλου.

Όσον αφορά το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, η εφεσείουσα στην κύρια δίκη αναφέρει ότι η διάκριση που εξετάζεται εν προκειμένω είναι άμεση και πρόδηλη. Πράγματι, καταλήγει στην άνιση αμοιβή ανδρών και γυναικών (όσων είναι παντρεμένες με δημόσιο υπάλληλο) για όμοια εργασία στην ίδια υπηρεσία και μπορεί επιπλέον να εντοπιστεί με απλή νομική ανάλυση, διότι απορρέει από νομοθετική και διοικητική ρύθμιση.

Το *Διοικητικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ* παρατηρεί κατ' αρχάς ότι το άρθρο 119 έχει απευθείας εφαρμογή εν προκειμένω, αλλά υποστηρίζει ότι από την υπόθεση Defrenne I προκύπτει ότι το ποσό που καταβάλλεται δυνάμει του άρθρου 9 του ABPW δεν αποτελεί μέρος της αμοιβής της εφεσείουσας κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Το άρθρο 9 του ABPW στηρίζεται στην ιδέα ότι στο πλαίσιο της «συγχώνευσης» της σύνταξης AOW με τη σύνταξη βάσει του ABPW δεν πρέπει οι δημόσιοι υπάλληλοι να επιβαρύνονται με τις εισφορές AOW. Υπό τις συνθήκες αυτές ο εργοδότης επιβαρύνεται με την καταβολή των εισφορών. Το ποσό επομένως που καταβάλλει μια «δημόσια υπηρεσία» βάσει του άρθρου Ν 9 δεν αποτελεί αμοιβή για ορισμένη εργασία, αλλά αναδοχή χρέους. Δεν υπάρχει καμιά «διάκριση» μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά την αναδοχή αυτή.

Η *ολλανδική κυβέρνηση* θεωρεί ότι οι διατάξεις του ολλανδικού δικαίου δεν αντιβαίνουν ούτε στο εν λόγω άρθρο 119 της Συνθήκης ούτε στην οδηγία 75/117/ΕΟΚ, που καθιερώνουν την αρχή της ίσης αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων για όμοια εργασία.

Η επιβάρυνση με τις εισφορές AOW και AWW προβλέπεται από διάταξη νόμου, με την οποία ο νομοθέτης αναφερόταν σε όλους τους δημόσιους υπαλλήλους (καθώς επίσης και όσους ο νόμος εξομοιώνει με υπαλλήλους).

Ο μοναδικός στόχος στον οποίο απέβλεπαν τα εν λόγω μέτρα ήταν να παύσει η προηγούμενη κατάσταση, κατά την οποία το Δημόσιο κατέβαλλε υψηλότερες εισφορές από ό,τι όφειλαν οι δημόσιοι υπάλληλοι, προβλέποντας ότι στο εξής το Δημόσιο θα κατέβαλλε εισφορές μόνο μέχρι το ανώτατο όριο που προβλέπεται από τον AOW και τον AWW. Ως προς το σημείο αυτό δεν έχει ληφθεί υπόψη το φύλο των ενδιαφερομένων. Παράλληλα με τις γυναίκες δημόσιους υπαλλήλους των οποίων ο σύζυγος εργάζεται και ο ίδιος στο Δημόσιο, τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται πράγματι και στους δημόσιους υπαλλήλους, άνδρες ή γυναίκες, που εργάζονται σε περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες. Στην περίπτωση βέβαια γυναίκας δημόσιου υπαλλήλου της οποίας ο σύζυγος εργάζεται στο Δημόσιο, κατά πρώτο λόγο καταβάλλονται οι εισφορές επί του μισθού του άνδρα δημόσιου υπαλλήλου και στη συνέχεια μόνο, στο μέτρο που δεν έχει καλυφθεί ακόμη η ανώτατη εισφορά, καταβάλλει εισφορές και η σύζυγος. Αν σε παρόμοια περίπτωση υπάρχει διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς την εφαρμογή των μέτρων αυτών, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διάκριση βάσει του φύλου σχετικά με την αμοιβή. Η διαφοροποίηση που προκύπτει οφείλεται πλήρως στη δομή του

AOW και του AWW. Δυνάμει των νόμων αυτών, για την καταβολή των εισφορών ο μισθός της έγγαμης γυναίκας εξομοιώνεται με το μισθό του συζύγου της. Ενόψει του πλαισίου και του πνεύματος των ρυθμίσεων που αποβλέπουν να αποφευχθεί η ύπαρξη υπερβάλλοντος του αντισταθμίσματος των εισφορών όσον αφορά το AOW και το AWW (δηλαδή να μην καταβάλλονται εισφορές ανώτερες από αυτές που πράγματι οφείλονται), δεν είναι ορθό ότι η έγγαμη γυναίκα βρίσκεται ως προς το σημείο αυτό σε παρόμοια θέση με τον έγγαμο άνδρα, διότι η ίδια η έγγαμη γυναίκα, για την εφαρμογή των νόμων αυτών, οφείλει περιορισμένες μόνο εισφορές.

Η ολλανδική κυβέρνηση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο AOW, ως γενικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Αν το Δικαστήριο εντούτοις κρίνει ότι το αντιστάθμισμα ή το υπερβάλλον του αντισταθμίσματος συνιστούν αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119, η ολλανδική κυβέρνηση θεωρεί ότι η αμοιβή υπό μορφή αντισταθμίσματος ή υπερβάλλοντος του αντισταθμίσματος παράγει έναντι των ανδρών και των γυναικών τα ίδια αποτελέσματα. Τέλος, με το αντιστάθμισμα ή το υπερβάλλον του αντισταθμίσματος δεν συνδέεται καμία παροχή σε χρήμα ή σε είδος.

Η *Επιτροπή* παρατηρεί κατ' αρχάς ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, αντίθετα με τις διατάξεις προγραμματικού κυρίως χαρακτήρα των άρθρων 117 και 118 της Συνθήκης ΕΟΚ, το άρθρο 119 περιορίζεται στο πρόβλημα των διακρίσεων σε μισθοδοτικά θέματα μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων και για το λόγο αυτό αποτελεί ειδικό κανόνα η εφαρμογή του οποίου συνδέεται με επακριβή δεδομένα. Σημασία έχει εν προκειμένω ιδίως το γεγονός ότι δεν πρόκειται μόνο για «μισθολογική διάκριση», αλλά επίσης και για όμοια εργασία.

Πρέπει να σημειωθεί όμως εν προκειμένω ότι η αιτίαση των εφεσειουσών στην κύρια δίκη, ότι δηλαδή ο εργοδότης της γυναίκας σε περίπτωση υπέρβασης του ανώτατου ορίου της οικογενειακής εισφοράς καταβάλλει κατώτερη μόνο εισφορά, ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις που το εισόδημα του άνδρα είναι ανώτερο από το μισό του ανώτατου εισοδήματος που αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό της εισφοράς.

Αποδεικνύεται επομένως ότι εδώ δεν πρόκειται τόσο για άμεσο προνόμιο που χορηγείται στον άνδρα, όσο για συνέπεια του συστήματος που συνίσταται στη γενικότερη προνομιακή μεταχείριση του έγγαμου άνδρα σε σχέση με την έγγαμη γυναίκα.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η απάντηση στο πρώτο ερώτημα υπάρχει ήδη στις αποφάσεις Defrenne I και Worringham και Humphreys.

Σύμφωνα με τις σκέψεις του Δικαστηρίου στην υπόθεση Defrenne I, το στοιχείο που καθορίζει τι αποτελεί αμοιβή είναι η προϋπόθεση που διατυπώνεται ρητά στο άρθρο 119, δεύτερη παράγραφος, ότι δηλαδή το άμεσο ή έμμεσο όφελος παρέχεται στον εργαζόμενο «λόγω της σχέσεως εργασίας».

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η ανάλυση του παραπέμποντος δικαστηρίου για το σύστημα αντισταθμίσματος δείχνει ότι εν προκειμένω, όπως ακριβώς και στην υπόθεση Defrenne I, δεν υπάρχει πεδίο για την εφαρμογή του άρθρου 119 όπως έχει καθοριστεί το πεδίο εφαρμογής αυτό από το Δικαστήριο.

Είτε πρόκειται για τον ABPW, τον AOW ή τον AWW, οι νόμοι αυτοί αφορούν πράγματι νομικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης που έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων, χρηματοδοτούνται από τους εργαζομένους, από τους εργοδότες και από τις δημόσιες αρχές και οι αντίστοιχες εισφορές τους δεν εξαρτώνται τόσο από τη σχέση εργασίας

μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου όσο από λόγους κοινωνικής πολιτικής. Τόσο οι λεπτομέρειες για την ενσωμάτωση του συνταξιοδοτικού συστήματος του νόμου AOW στο συνταξιοδοτικό σύστημα των δημόσιων υπαλλήλων το οποίο καθορίζεται επίσης από το νόμο, όσο και οι λεπτομέρειες για το αντιστάθμισμα ή τον αποκλεισμό του υπερβάλλοντος του αντισταθμίσματος, ορίζονται επίσης από το νόμο και έχουν, δυνάμει του νόμου, υποχρεωτική εφαρμογή σε όλους τους εργαζόμενους στο Δημόσιο, δηλαδή σε συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων η οποία ορίζεται αφηρημένα.

Η Επιτροπή εφιστά την προσοχή επιπλέον σε ένα χαρακτηριστικό στοιχείο που είχε σημειώσει επίσης στις προτάσεις του στην υπόθεση Defrenne I ο γενικός εισαγγελέας Dutheillet de Lamothe, δηλαδή το γεγονός ότι οι εισφορές καταβάλλονται στο Δημόσιο.

Στην υπόθεση Worringham και Humphreys το Δικαστήριο έκρινε ότι «η εισφορά που καταβάλλει ο εργοδότης σε ένα σύστημα συνταξιοδοτήσεως, επ' ονόματι υπαλλήλων, διά της προσθήκης ενός ποσού επί του ακαθαρίστου μισθού, το οποίο, επομένως, βοηθά στον προσδιορισμό του ύψους του εν λόγω μισθού, αποτελεί αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119, εδάφιο 2, της Συνθήκης ΕΟΚ».

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η απόφαση αυτή επιβεβαιώνει a contrario την απόφαση Defrenne I και την αρνητική απάντηση που πρέπει να δοθεί εν προκειμένω στο πρώτο ερώτημα.

Η υπόθεση Worringham και Humphreys αφορούσε δυο διαφορετικά συνταξιοδοτικά συστήματα που είχε επεξεργαστεί η Lloyds Bank Ltd. μετά από συλλογική διαπραγμάτευση με τα συνδικάτα και στο πλαίσιο των οποίων οι ασφαλισμένοι παραιτούνται συμβατικά από το τμήμα του εθνικού συνταξιοδοτικού συστήματος που συνδέεται με το μισθό, τμήμα το οποίο αντικαθίσταται από συμβατικό σύστημα. Το εν λόγω σύστημα δεν απορρέει από το νόμο, αλλά είναι συμβατικό σύστημα ιδιωτικού δικαίου.

Εν προκειμένω, αντίθετα με την περίπτωση Worringham και Humphreys, πρόκειται για την ανάληψη εκ μέρους του εργοδότη της καταβολής των εισφορών AOW, την οποία επιβάλλει ο νόμος, προφανώς στα όρια μόνο του ποσού που ορίζει ο νόμος. Είναι πρόδηλο ότι η προκειμένη περίπτωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

Σύμφωνα με το άρθρο 3, η οδηγία αυτή εφαρμόζεται:

«α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

— ...

— ...

— γήρατος

— ...».

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της οδηγίας, «η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

— ...

— την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών·

— ...».

Η προθεσμία έξι ετών μετά την κοινοποίηση, που προβλέπεται στο άρθρο 8 της οδηγίας, δεν λήγει παρά μόνο στις 22 Δεκεμβρίου 1984.

Η Επιτροπή φρονεί επομένως ότι μόνο μετά την ημερομηνία αυτή θα είναι δυνατό να εξεταστεί το σύστημα του αντισταθμίσματος σε σχέση με το κοινοτικό δίκαιο.

Εν όψει της απάντησης που προτείνει στο πρώτο ερώτημα, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν χρειάζεται να απαντήσει στο δεύτερο ερώτημα.

Σε περίπτωση όμως που το Δικαστήριο στην απάντησή του στο πρώτο ερώτημα κρίνει ότι υπάρχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 119 ΕΟΚ, η Επιτροπή θεωρεί ότι, από την άποψη αυτή, το σαφές προηγούμενο που παρέχει η νομολογία του Δικαστηρίου είναι η υπόθεση Worringham και Humphreys. Η υπόθεση αυτή όμως διαφέρει από την προκειμένη, στο μέτρο που στην υπόθεση Worringham και Humphreys είχε γίνει σαφής και ρητή διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, ενώ στην παρούσα υπόθεση οι προβαλλόμενες διαφορές στη μεταχείριση θίγουν μόνο μια περιορισμένη κατηγορία γυναικών δημόσιων υπαλλήλων, και μάλιστα υπό ειδικές προϋποθέσεις.

Η Επιτροπή θεωρεί εντούτοις ότι η εφαρμογή κριτηρίων που αφορούν μόνο έμμεσα και εν μέρει τις γυναίκες εργαζόμενες, εν προκειμένω όσες είναι δημόσιοι υπάλληλοι, θα μπορούσε εξίσου να ενταχθεί στην απαγορευόμενη άνιση μεταχείριση, όπως και η άμεση εφαρμογή ενός κριτηρίου που στηρίζεται στο φύλο. Ως προς το σημείο αυτό είναι δυνατή η παραπομπή στην απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση 20/71, Bertoni, Recueil 1972, σ. 345.

Αληθεύει βέβαια ότι στην υπόθεση εκείνη, η οποία αφορούσε τον κανονισμό υπηρεσιακής κατάστασης των κοινοτικών υπαλλήλων, δεν είχε γίνει ρητή αναφορά στο άρθρο 119 ΕΟΚ, το Δικαστήριο όμως έκρινε ότι η χορήγηση επιδόματος αποδημίας στον «αρχηγό της οικογένειας», γνωρίζοντας ότι κατά γενικό κανόνα ο κανονισμός υπηρεσιακής κατάστασης εννοεί τον άνδρα έγγαμο υπάλληλο, καταλήγει σε διάκριση που απαγορεύεται.

Στην υπόθεση Worringham και Humphreys, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαγόρευση του άρθρου 119 ΕΟΚ, η οποία έχει απευθείας εφαρμογή, εφαρμόζεται επίσης στα συστήματα που εξασφαλίζουν στους άνδρες εργαζόμενους υψηλότερη (ακαθάριστη) αμοιβή για το λόγο ότι η υποχρέωση για εισφορά προβλέπεται μόνο για τους άνδρες εργαζόμενους και όχι για τις γυναίκες και οι εισφορές που οφείλουν οι άνδρες εργαζόμενοι καταβάλλονται από τον εργοδότη για λογαριασμό τους, μέσω ενός συμπληρωματικού ποσού του ακαθάριστου μισθού.

Η αναφορά στην έλλειψη υποχρέωσης των γυναικών εργαζομένων να καταβάλλουν εισφορές αποτελεί εφαρμογή του κανόνα που ισχύει για όλες τις διακρίσεις που απαγορεύει το κοινοτικό δίκαιο (άρθρα 7, 48, 52, 59, 85, 86 και 95), σύμφωνα με τον οποίο τίθεται ζήτημα απαγορευόμενης διάκρισης μόνον όταν υπάρχει άνιση μεταχείριση περιστατικών ή καταστάσεων που μπορούν τουλάχιστον να συγκριθούν.

Από την υπόθεση Worringham και Humphreys προκύπτει ότι το Δικαστήριο δέχεται επίσης ότι η έλλειψη υποχρέωσης της έγγαμης δημοσίου υπαλλήλου επηρεάζει την τυπική σύγκριση των ακαθάριστων αμοιβών και εμποδίζει συνεπώς να εξακριβωθεί αν υπάρχει διάκριση.

Το Δικαστήριο όμως δεν περιορίστηκε σε αυτό και αναφέρθηκε στο γεγονός ότι, λόγω της διαφοράς των ακαθάριστων αμοιβών, οι άνδρες εργαζόμενοι λαμβάνουν παροχές ή κοινωνικά οφέλη μεγαλύτερα από εκείνα που δικαιούνται οι γυναίκες εργαζόμενες.

Αν συνεπώς χρειαστεί να δοθεί απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, το κριτήριο αυτό θα μπορούσε να είναι εν προκειμένω επίσης καθοριστικό. Στην περίπτωση αυτή εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν εν προκειμένω η διαφορά του ακαθάριστου μισθού αντανακλά επί του δικαιώματος επί ορισμένων άλλων παροχών και επί του ποσού τους και αν η έλλειψη υποχρέωσης της έγγαμης γυναίκας να κατα-

βάλλει εισφορές δεν έχει αρνητικές επιπτώσεις επί των παροχών που της καταβάλλονται στη συνέχεια, σε περίπτωση ιδίως που λύνεται ο γάμος λόγω θανάτου του συζύγου ή λόγω διαζυγίου.

III — Προφορική διαδικασία

Στη συνεδρίαση της 21ης Μαρτίου 1984 ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους η εφεσείουσα στην κύρια δίκη van Plateringen-Doeksen, εκπροσωπούμενη από τους O. W. Brouwer και P. Roorda, δικηγόρους Άμστερνταμ, και η Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από το νομικό της σύμβουλο M. Beschel, επικουρούμενο από τον F. Herbert, δικηγόρο Βρυξελλών.

Ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του στη συνεδρίαση τις 8ης Μαΐου 1984.

Σκεπτικό

1 Με Διάταξη της 20ής Ιανουαρίου 1983, που περιήλθε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 16 Φεβρουαρίου 1983, το Centrale Raad van Beroep της Ουτρέχτης υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, δυο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

2 Η Διάταξη αυτή εκδόθηκε στο πλαίσιο εννέα υποθέσεων, στις οποίες αντίδικοι είναι οι εφεσείουσες στην κύρια δίκη και ορισμένες δημόσιες αρχές στις οποίες εργάζονται.

3 Οι εφεσείουσες στην κύρια δίκη εργάζονται όλες στο Δημόσιο ως δημόσιοι υπάλληλοι. Είναι έγγαμες και οι σύζυγοί τους είναι επίσης δημόσιοι υπάλληλοι. Οι δημόσιοι υπάλληλοι υπάγονται σε δυο συνταξιοδοτικά συστήματα, εν προκειμένω στον Algemene Ouderdomswet (AOW) (νόμο περί γενικής ασφαλίσεως γήρατος) και τον Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW) (νόμο περί γενικού συστήματος συντάξεων χηρείας και συντάξεως ορφανών), που προβλέπουν γενικό σύστημα συντάξεων για τους κατοίκους των Κάτω Χωρών, καθώς και τον Algemene Burgerlijke Pensioenwet (ABPW) (γενικό νόμο περί πολιτικών συντάξεων), που ρυθμίζει το συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων.

4 Για να αποφευχθεί οιαδήποτε σώρευση συντάξεων, ο ABPW προβλέπει ότι ένα μέρος της γενικής σύνταξης γήρατος θεωρείται ότι αποτελεί τμήμα της σύνταξης του δημοσίου υπαλλήλου. Συνεπώς, ο συνταξιούχος δημόσιος υπάλληλος εισπράττει γενικά μόνο ένα μέρος της σύνταξης δυνάμει του AOW ή του AWW, αλλά σε αντιστάθμισμα δεν οφείλει κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του να καταβάλει εισφορές βάσει του AOW και του AWW. Δυνάμει του άρθρου N 9

του ABPW, οι εισφορές καταβάλλονται από τη δημόσια αρχή στην οποία εργάζεται ο δημόσιος υπάλληλος· το άρθρο αυτό επιβάλλει την υποχρέωση στη δημόσια αρχή να καταβάλλει τις εισφορές τις οποίες καταρχήν οφείλει ο δημόσιος υπάλληλος.

5 Σύμφωνα με τον AOW και τον AWW, το ζεύγος των συζύγων θεωρείται ως ενότητα, τόσο ως προς τις παροχές όσο και ως προς τις εισφορές. Επί του συνόλου των δύο μισθών καταβάλλεται μία μόνο εισφορά. Οι εισφορές καταβάλλονται στην εφορία μαζί με τους φόρους εισοδήματος. Τα ποσά που καταβάλλονται ως εισφορές δεν υπερβαίνουν ορισμένο ανώτατο όριο.

6 Πριν από το 1972, αν η δημόσια αρχή κατέβαλλε ποσά που υπερέβαιναν το ανώτατο αυτό όριο, το υπερβάλλον (αποκαλούμενο υπερβάλλον του αντισταθμίσματος) επιστρεφόταν από την εφορία όχι στην οικεία δημόσια αρχή, αλλά στους ενδιαφερόμενους υπαλλήλους. Η επιστροφή αυτή αποτελούσε προφανώς χρηματικό όφελος για τους δημοσίους υπαλλήλους αυτούς. Ωφελούμενοι από το υπερβάλλον του αντισταθμίσματος ήσαν κυρίως οι δημόσιοι υπάλληλοι που εργάζονταν συγχρόνως σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, καθεμιά από τις οποίες κατέβαλλε χωριστά εισφορές βάσει του AOW και του AWW, και οι γυναίκες σύζυγοι δημοσίων υπαλλήλων που απασχολούνταν σε δημόσια υπηρεσία διαφορετική από αυτήν στην οποία εργάζονταν οι άνδρες σύζυγοί τους.

7 Το 1972 και 1973 θεσπίστηκαν ορισμένοι κανόνες για να τεθεί τέρμα στο λεγόμενο «υπερβάλλον του αντισταθμίσματος». Πρόκειται για τον Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten (νόμο περί ορισμένων κοινών διατάξεων που αφορούν τους νόμους για τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων), το Uitvoeringsbesluit beperking meervoudige overneming premie AOW/AWW (βασιλικό εκτελεστικό διάταγμα για τον περιορισμό της πολλαπλής είσπραξης εισφορών βάσει του AOW/AWW) και για διάφορες εκτελεστικές διατάξεις. Το σύνολο των διατάξεων αυτών δημιούργησε ένα διοικητικό σύστημα με το οποίο οι διάφορες δημόσιες υπηρεσίες ενημερώνονται αμοιβαία για τη χωριστή καταβολή εισφορών για τον ίδιο δημόσιο υπάλληλο ή, κατά περίπτωση, για το ίδιο συζυγικό ζεύγος. Αν με την καταβολή εισφορών επί του ενός μισθού εξαντλείται το ανώτατο όριο, για το δεύτερο μισθό δεν καταβάλλονται πλέον εισφορές.

8 Οι εφεσείουσες στην κύρια δίκη άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Ambtenarengerecht του Άμστερνταμ, του Arnhem, του 's-Hertogenbosch και της Ουτρέχτης, με τις οποίες υποστήριζαν ότι το «αντιστάθμισμα» και το «υπερβάλλον του

αντισταθμίσματος» αποτελούν αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης και συνεπώς η κατάργηση της καταβολής του «υπερβάλλοντος του αντισταθμίσματος» αντιβαίνει στο άρθρο αυτό, διότι θίγονται σοβαρά οι εισφορές που οφείλονται για την έγγαμη δημόσιο υπάλληλο.

9 Οι προσφυγές απορρίφθηκαν στον πρώτο βαθμό και οι εφεσείουσες άσκησαν έφεση ενώπιον του Centrale Raad van Beroep της Ουτρέχτης. Κρίνοντας ότι για την επίλυση της διαφοράς ήταν επιβεβλημένη η ερμηνεία του άρθρου 119, το Centrale Raad van Beroep ανέβαλε την έκδοση οριστικής απόφασης και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Έχει ο όρος "αμοιβή" του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ την έννοια ότι καλύπτει και το "αντιστάθμισμα" ή ενδεχομένως το ποσό που αποκαλείται "υπερβάλλον του αντισταθμίσματος", το οποίο κατέβαλλαν άλλοτε στην εφορία, ενώ τώρα δεν έχουν πλέον την υποχρέωση αυτή, οι δημόσιες αρχές υπό την ιδιότητά τους ως εργοδοτών και το οποίο υπερέβαινε το ανώτατο ποσό των εισφορών που οφείλονται βάσει του AOW και του AWW;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, έχει το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ την έννοια ότι αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, αρχή που θεσπίζεται στο ίδιο αυτό άρθρο 119, το σύστημα που ισχύει στις Κάτω Χώρες και βασίζεται στο "Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten" (νόμο περί ορισμένων κοινών διατάξεων που αφορούν τους νόμους για τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων), σύμφωνα με το οποίο, στις περιπτώσεις που το σύνολο των εισφορών που οφείλονται βάσει του AOW και του AWW για δύο συζύγους δημόσιους υπαλλήλους υπερβαίνει το ανώτατο όριο των οφειλόμενων εισφορών, οι εισφορές καταβάλλονται καταρχήν από την αρχή στην οποία εργάζεται ο σύζυγος, ενώ η αρχή στην οποία εργάζεται η σύζυγος δεν έχει υποχρέωση να καταβάλει παρά μόνο τη διαφορά που απαιτείται για τη συμπλήρωση του ανώτατου ορίου των οφειλόμενων εισφορών;»

10 Τα ερωτήματα αυτά αφορούν ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης σύμφωνα με το οποίο:

1. η εισφορά υπολογίζεται επί του μισθού του εργαζομένου αλλά δεν μπορεί να υπερβαίνει ορισμένο ανώτατο όριο·

2. οι σύζυγοι θεωρούνται ως ενότητα, η δε εισφορά υπολογίζεται βάσει του αθροίσματος των μισθών τους, δεν υπερβαίνει όμως το ανώτατο όριο·

3. το Δημόσιο οφείλει να καταβάλλει για λογαριασμό του εργαζομένου τον οποίο απασχολεί τις εισφορές που οφείλει ο εργαζόμενος αυτός·

4. όταν οι σύζυγοι είναι και οι δύο δημόσιοι υπάλληλοι, την εισφορά οφείλει κατά πρώτο λόγο να καταβάλλει η δημοσία υπηρεσία στην οποία εργάζεται ο σύζυγος, ενώ η δημοσία υπηρεσία στην οποία εργάζεται η σύζυγος οφείλει να καταβάλλει την εισφορά μόνο καθόσο δεν έχει συμπληρωθεί το ανώτατο όριο από τις εισφορές οι οποίες έχουν καταβληθεί για λογαριασμό του συζύγου.

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά πρέπει να παράσχει τη δυνατότητα στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει κατά πόσο το σύστημα αυτό συμβιβάζεται με την αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, την οποία θεσπίζει το άρθρο 119 της Συνθήκης, εφόσον από το σύστημα αυτό προκύπτει ότι στην περίπτωση γυναίκας δημοσίου υπαλλήλου παντρεμένης με δημόσιο υπάλληλο η εισφορά που καταβάλλεται για λογαριασμό της γυναίκας είναι κατώτερη από την εισφορά που καταβάλλεται για λογαριασμό άνδρα δημοσίου υπαλλήλου που παρέχει όμοια εργασία.

11 Από το σύστημα που περιγράφεται πιο πάνω προκύπτει ότι η γυναίκα δημόσιος υπάλληλος παντρεμένη με δημόσιο υπάλληλο εισπράττει και έχει στη διάθεσή της καθαρό μισθό ίσο με το μισθό άνδρα δημοσίου υπαλλήλου που ασκεί τα ίδια καθήκοντα, του οποίου όμως ο ακαθάριστος μισθός είναι υψηλότερος του μισθού της γυναίκας. Η διαφορά αυτή οφείλεται στους ιδιάζοντες όρους του ολλανδικού συστήματος ασφάλισης γήρατος και συντάξεων χηρείας και ορφανών.

12 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου, και συγκεκριμένα από την απόφαση της 11ης Μαρτίου 1981 (Worringham, 69/80, Συλλογή, σ. 767), προκύπτει ότι ναι μεν το μερίδιο με το οποίο επιβαρύνονται οι εργοδότες για τη χρηματοδότηση συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης τα οποία ρυθμίζονται από το νόμο και στα οποία συνεισφέρουν οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες δεν αποτελεί αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τα ποσά τα οποία περιλαμβάνονται στον υπολογισμό του ακαθάριστου μισθού που οφείλεται στον εργαζόμενο και τα οποία προσδιορίζουν άμεσα τον υπολογισμό άλλων οφελών, συνδεομένων με το μισθό, όπως οι αποζημιώσεις λόγω εξόδου από την υπηρεσία, τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα και οι πιστωτικές διευκολύνσεις. Το ίδιο ισχύει επίσης στην περίπτωση που ο εργοδότης παρακρατεί απευθείας τα εν λόγω ποσά για να τα καταβάλει σε συνταξιοδοτικό ταμείο για λογαριασμό του εργαζόμενου.

13 Τα ποσά επομένως που υποχρεούται το Δημόσιο να καταβάλλει ως εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, τις οποίες οφείλουν οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο, και τα οποία περιλαμβάνονται στον υπολογισμό του ακαθάριστου μισθού που οφείλεται στους δημοσίους υπαλλήλους πρέπει να θεωρηθούν ως αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119, καθόσο προσδιορίζουν άμεσα τον υπολογισμό άλλων οφελών που εξαρτώνται από το μισθό.

14 Εφόσον επομένως τα άλλα οφέλη αυτά, τα οποία εξαρτώνται από το μισθό και προσδιορίζονται από τον ακαθάριστο μισθό δεν είναι τα ίδια για τους άνδρες δημοσίους υπαλλήλους και για τις γυναίκες δημοσίους υπαλλήλους παντρεμένες με δημόσιο υπάλληλο, παραβιάζεται η ισότητα των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία, κατά την έννοια του άρθρου 119.

15 Επομένως, στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με το οποίο

1. η εισφορά υπολογίζεται επί του μισθού του εργαζομένου αλλά δεν μπορεί να υπερβαίνει ορισμένο ανώτατο όριο,

2. οι σύζυγοι θεωρούνται ως ενότητα, η δε εισφορά υπολογίζεται βάσει του αθροίσματος των μισθών τους, δεν υπερβαίνει όμως το ανώτατο όριο,

3. το Δημόσιο οφείλει να καταβάλλει για λογαριασμό του εργαζομένου τον οποίο απασχολεί τις εισφορές που οφείλει ο εργαζόμενος αυτός,

4. όταν οι σύζυγοι και οι δύο δημόσιοι υπάλληλοι, την εισφορά οφείλει κατά πρώτο λόγο να καταβάλλει η δημόσια υπηρεσία στην οποία εργάζεται ο σύζυγος, ενώ η δημόσια υπηρεσία στην οποία εργάζεται η σύζυγος οφείλει να καταβάλλει την εισφορά μόνο καθόσο δεν έχει συμπληρωθεί το ανώτατο όριο από τις εισφορές οι οποίες έχουν καταβληθεί για λογαριασμό του συζύγου,

αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, αρχή που θέτει το άρθρο 119 της Συνθήκης, καθόσο οι διαφορές που απορρέουν από το σύστημα αυτό μεταξύ του ακαθάριστου μισθού γυναίκας δημοσίου υπαλλήλου, παντρεμένης με δημόσιο υπάλληλο, και του μισθού άνδρα δημοσίου υπαλλήλου προσδιορίζουν άμεσα τον υπολογισμό άλλων οφελών που εξαρτώνται από το μισθό, όπως είναι οι αποζημιώσεις λόγω εξόδου από την υπηρεσία, τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα και οι πιστωτικές διευκολύνσεις.

Επί των δικαστικών εξόδων

16 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η κυβέρνηση του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπίποντος, που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με Διάταξη της 20ής Ιανουαρίου 1983, το Centrale Raad van Beroep της Ουτρέχτης, αποφαίνεται:

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με το οποίο

1) η εισφορά υπολογίζεται επί του μισθού του εργαζομένου αλλά δεν μπορεί να υπερβαίνει ορισμένο ανώτατο όριο,

2) οι σύζυγοι θεωρούνται ως ενότητα, η δε εισφορά υπολογίζεται βάσει του αθροίσματος των μισθών τους, δεν υπερβαίνει όμως το ανώτατο όριο,

3) το Δημόσιο οφείλει να καταβάλλει για λογαριασμό του εργαζομένου τον οποίο απασχολεί τις εισφορές που οφείλει ο εργαζόμενος αυτός,

4) όταν οι σύζυγοι είναι και οι δύο δημόσιοι υπάλληλοι, την εισφορά οφείλει κατά πρώτο λόγο να καταβάλλει ο δημόσιος οργανισμός στον οποίο εργάζεται ο σύζυγος, ενώ ο δημόσιος οργανισμός στον οποίο εργάζεται η σύζυγος οφείλει να καταβάλλει την εισφορά μόνο καθόσο δεν έχει συμπληρωθεί το ανώτατο όριο από τις εισφορές οι οποίες έχουν καταβληθεί για λογαριασμό του συζύγου,

αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, αρχή που θέτει το άρθρο 119 της Συνθήκης, καθόσο οι διαφορές που απορρέουν από το σύστημα αυτό μεταξύ του ακαθάριστου μισθού γυναίκας δημοσίου υπαλλήλου, παντρεμένης με δημόσιο υπάλληλο, και του μισθού άνδρα δημοσίου υπαλλήλου προσδιορίζουν άμεσα τον υπολογισμό άλλων οφελών που εξαρτώνται από το μισθό, όπως είναι οι αποζημιώσεις λόγω εξόδου από την υπηρεσία, τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα και οι πιστωτικές διευκολύνσεις.

Mackenzie Stuart Koopmans Bahlmann Galmot

Pescatore O'Keeffe Bosco Due Everling

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 18 Σεπτεμβρίου 1984.

Ο γραμματέας

P. Heim

Ο πρόεδρος

A. J. Mackenzie Stuart